

Svenska Örtasällskapet

Åbrodd

Artemisia abrotanum L.

Åbrodd tillhör familjen Asteraceae och malörtssläktet.

Namnet. Det är inte helt klart varifrån namnet Artemisia kommer. En teori är att det ska hedra Artemisia, en berömd botaniker och medicinsk forskare, som var syster till (och kanske gift med) kung Mausolos som dog 353 före Kristus. En annan teori är att örten är uppkallad efter gudinnan Artemis/Diana, jaktens och månens beskyddarinna.

Namnet åbrodd kommer av artnamnet abrotanum som härleds ur det grekiska abrotos som betyder gudomlig, odödlig och detta syftar på örtens medicinska egenskaper. I Värmland kallas den Mors buske.

På norska heter den abrodd, på danska ambra, på finska aaprottimaruna, på engelska Southernwood eller Maiden's ruin, på tyska Eberraute, Eberreis, Staubwurz, på franska Abrotane, aurone.

Beskrivning. En flerårig ört. En friskt citrondoftande halvbuske, mellan 50 cm och knappt en meter hög och den breder ut sig lika mycket. Smaken är skarpt aromatisk, bitter nästan citrusaktig. Bladen är fjäderlika, finflikiga, aromatiska. Bladflikarna har små körtlar och är kala på ovansidan och gråludna på undersidan. Stjälken är först grön och lätt fårad, senare slät, brun och träaktig. Blommorna är små och sitter i små korgar i glesa ställningar på sensommaren. Strålblommor saknas, den har endast diskblommor, som är tvåkönade. Frukterna saknar pensel. Det finns flera varianter av åbrodd.

Utbredning. Åbrodd härstammar från medelhavsområdet och är inhemsk i södra Europa och Mindre Asien. Odlades förr allmänt i stora delar av Europa som läkeväxt och kryddväxt. Åbrodd kom med munkar och nunnor till Sverige under tidig medeltid. Den är härdig i Sverige, men hinner sällan blomma, än mindre sätta frukt.

Odling. Lisbeth Almark rekommenderar att man tar toppar av fjolårets skott när de fått sina blad, i samband med att hon klipper ner plantan på försommaren. Andra tips är att ta mjuka sticklingar på våren av nyväxta, saftiga delar eller ta halvförvedade sticklingar på sommaren. Plantera i en jordblandning av barkmull, torvmull och sand. Åbrodd rotar sig bra. Kan övervintras som stickling och faller då bladen inför vintervilan, då den knappt ska vattnas alls. Öka vattenmängden gradvis från förvåren. Plantera ut sedan risken för frost är över, med ca 60 cm mellanrum. Åbrodd föredrar en lätt, kalkhaltig jord, men tolererar de flesta jordar. Vill stå soligt eller halvskugga. Beskäres på våren när risken för frost är över. En häck av åbrodd är fint, den bryter på gammal ved. Täck rötterna med kompost kalla vintrar.

Vill man ha artemisiaarter så kan man så när det finns moget frö. Odla inte malört tätt intill andra örter, framför allt inte fänkål, salvia, kummin eller anis - de kan påverkas av ett växthämmande ämne som regnet sköljer fram ur malörten.

Svenska Örtasällskapet

Åbrodd klarar sig från de flesta angrepp av sjukdomar och skadegörare.

Den huvudsakliga skörden sker i augusti, strax innan eventuell blomning. Hela plantan torkas hängande på varm och välluftad plats.

Innehållsämnena. Flavonoider. Polyfenolsyror, kaffe- och klorogensyra. Kumarinderivatet skopoletol, isofraxin och umbelliferon.

Kulturhistoria. Antikens grekiska läkare ordinerade åbrodd mot menstruationsbesvär, hosta, ormbett samt som urindrivande medel. Senare blev örten också ett medel mot pest och inälvsmask. Den omnämns i Salernoskolans skrifter från 1100-talet och var under hundra år (1775 – 1874) intagen i Svenska Farmakopén. Åbrodd intogs också en framträdande ställning bland trolldomsörterna som skydd mot den ondes många ränker. Det är bladens citrondoft som höll djävulen på avstånd.

Arvid Månsson Rydaholm skriver i sin "En myckit nyttigh örta-book" att åbrodd har 15 dygder. Några av dem är: 3. De styva leder gnider man med åbrodd, och med olja blandat. 4. Var som åbrodd varder lagd eller strödd, där bliver ingen orm. 5. Drickes hon, då är hon god för hosta. 9. Åbrodd stampat med ättika och druckit ofta. är dem god, som myckit tala i sömnen.

Nedanstående är ett citat från "Anvisning til Växt-Rikets kännedom" av Carl Fredrik Hoffberg 1792:

"Åbrodd. w. i Österlanden och södra Europa: en skön stärkande och balsamisk ört: lagd kring om Lik, förekommer hastig förruttelse: omslag deraf på kallbrand, hindrar dess utbredande: i dricksfatet

hängd, motstår syra: Skabb och utslag twättas med dess decoct. I Tyskland lägges lite Åbrödd i soppor och bland kött som kokas, at gifwa aromatisk smak. Den blommar ej hos oss, utan förökes af rötter eller nedsatte qwistar."

Användning medicinskt. Dess medicinska verkan är galldrivande, menstruationsökande, antiseptisk, sår-läkande. Numera har åbrodd förlorat sitt anseende som läkewäxt men fram till 1700-talet förblev dess anseende oförminskat. Under medeltiden ordinerade man åbrodd vid magvärk, men också mot kolik, hysteri, kramper, bröstsmärtor, andnöd och hosta. Åbrodd har samma stimulerande inverkan på matsmältningsorganen som malört. Den har även använts som sår-läkande medel. Ny forskning har visat att åbrodd har slemlösande och muskelavslappnande verkan. Bladen kan användas till stärkande te.

Användning kulinariskt. Redan här måste jag rekommendera försiktighet vid användningen till mat, den innehåller skadliga ämnen. Artemisiasläktet innehåller thujon. Åbrodd är en förnämlig brännvinskrydda. Ger ett stärkande te. Smaksättning av vinäger. Av tradition har växten använts i köträtter och soppor, men den kan även användas i sillinläggningar.

Användning övrigt. En gammal sed är att placera åbroddkvistar i linneskåpen för att skänka vällukt åt innehållet och hålla skadeinsekter borta. Den har också visat sig fungera som myggmedel, på grund av att den innehåller kumarin, som myggorna inte gillar. Fransmännen kallar den Garde-robe, som betyder garderob.

Åbrodd ordinerades under medeltiden mot ormbett, mask, ohyra och skallighet och till och med till djävulsutdrivning. Att den

Svenska Örtasällskapet

användes mot skullighet beror på bladens likhet med hår. På 1600-talen rekommenderade Culpeper askbränd åbrodd utrörd med salladsolja som medel mot skullighet. Även skäggväxten kunde ökas med åbrodd.

Min svärmor sa att man kallade åbrodden för "drängapiss". Man planterade den alldeles utanför dörren till drängstugan, där drängarna brukade kissa på morgonen.

Åbrodd fanns också med i de buketter som kvinnorna förr hade med sig till kyrkan, för att hålla sig vakna under predikan och för att det inte luktade så gott i kyrkan. Åbrodd skyddade också kvinnan på vägen till kyrkan.

Under den katolska tiden var åbrodd en vanlig ingrediens i rökelsen. Vid sidan om sin rituella roll hade rökelsen även en viktig funktion att dölja den stank som ofta fanns i kyrkorna på grund av bruket att begrava högreståndspersoner inne i kyrkan eller under kyrkgolvet. Efter reformationen försvann rökelsen ur ritualerna, men kvinnorna fortsatte att ta med sig åbrodd och andra doftande örter. Bruket att begrava de döda inne i kyrkan förbjöds i början av 1800-talet och användandet av kyrkbuketten ebbade ut kring förra sekelskiftet. Jag har dock hört att man i katolska länder eller församlingar ännu har en kyrkbukett som den 15 augusti välsignas av prästen i kyrkan.

Den kan användas i buketter som snittgrönt.

Den kan användas i potpurriblandningar. De torkade bladen är insektavvisande och doftar sött. Som torkad fin i doftpåsar.

Lägg kvistar mellan lök- och morotsraderna mot insekter – när man går på dem avger bladen en stark doft som skyler grönsakernas. Använd starkt avkok som desinfektionsmedel i hemmet, svagare avkok till besprutning av etablerade växter. Odlå åbrodd eller gråbo kring hönshuset mot löss, bland kålplantor mot kålfjärilar, under äppleträd mot spinnmal. Häng plantor i spannmålmagasin mot skalbaggar.

Vid kokning av stjälken utvinns gult färgämne.

Åbrodd kan tillsammans med libbsticka, maskros, citronmeliss, lavendel, olika myntor och kamomill läggas i en påse av tyg. Detta har man till skönhetsbadet och låter vattnet rinna genom påsen.

Varning. Åbrodd innehåller liksom malört skadliga ämnen, bla thujon, varför man får lov att använda den med försiktighet. Produkter som innehåller åbrodd bör inte användas av gravida kvinnor!

Källor:

Kerstin Ljungqvist: Nyttans växter Calluna förlag 2011

Arvid Månsson Rydaholm: En mycket nyttig Örtabok Bokförlaget Rediviva 1987

Lesley Bremness: Vår örtabok Prisma 1988

Det Bästa: Örtmedicin och växtmagi 2001

Jekka McVicar: Örtaboken Wahlströms 1994

Lisbeth Almark: Min örtagård Rabén Prisma 1998

Marie Hansson och Björn Hansson: Kryddväxter Norstedts 2010

Den virtuella floran

Harald Nielsen: Läkevaxter förr och nu Forum 1976

Svenska Örtasällskapet

Anna Bergenström: Annas örtagård Bonnier Alba 1993

Lena Israelsson: Klosterträdgårdar W&W 2008

Solveigs Urtehage nr 3 -92

Björn Aldén och Svengunnar Ryman: Våra kulturväxters namn formas 2009